

POZNÁMKY K RECENZII ZBIGNIEWA BABIKA
„NOWY ETAP BADAŃ NAD TOPONIMIĄ SŁOWACKĄ
(UWAGI PO LEKTURZE KSIĄŻKI IVETY VALENTOWEJ
„LEXIKA SLOVENSKÝCH TERÉNNYCH NÁZVOV.
KONCEPCIA LEXIKOGRAFICKÉHO SPRACOVANIA“)“

V časopise „Onomastica“ vyšla recenzia Z. Babika (2020, s. 229–238) na našu knihu „Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania)“ (Valentová, 2018). Z objektívnych príčin i v dôsledku termínovaných prác na iných projektoch sme nemohli na túto recenziu reagovať skôr, ale pri príležitosti prípravy druhého, rozšíreného vydania tejto publikácie sme sa rozhodli objasniť niektoré vyjadrenia a odpovedať aspoň na niektoré Babikove položené otázky, keďže rozsah textov v časopise je obmedzený. Uvedená recenzia totiž obsahuje viacero nepresností, ktoré by mohli byť pre čitateľa, ktorý našu knihu nepozná, zavádzajúce. Autor charakterizuje obsah publikácie, vyjadruje pozitívne hodnotenie, ale k určitým javom zaujíma, samozrejme, aj kritický postoj, resp. ponúka alebo uprednostňuje iné riešenia alebo výklady, čo dozaista býva jedným z cieľov aj vedeckých štúdií, monografií či vedeckých slovníkov. Mnohé z uvedených pripomienok sú prínosné a autorovi za ne vyjadrujeme poďakovanie. Niektoré však vyplývajú azda skôr z nedôsledného čítania alebo nepochopenia textu, nedostatočnej znalosti slovenskej onymie či informovanosti o situácii v slovenskej onomastike, resp. jazykovede, pričom sú formulované diskusne, takže pokladáme za potrebné k nim zaujať stanovisko.

Hneď v úvodnej časti recenzie Z. Babik na s. 229 (v pozn. č. 2) vyjadril neistotu nad funkciou redaktorov heslových statí, resp. vedeckého redaktora. Podiel redaktorov pri vzniku najmä vedeckých slovníkov je nesporne významný, lenže pri monografických prácach je vedecký redaktor zvyčajne uznávaná vedecká kapacita, ktorá viac či menej svojimi pripomienkami prispieva k skvalitneniu monografie, nie je však autorom alebo spoluautorom textu, ale garantom kvality publikácie.¹ Podobnú alebo možno povedať, že oveľa dôležitejšiu funkciu majú redaktori hesiel lexikografických prác, predovšetkým práca hlavného vedeckého redaktora má zvyčajne zásadný význam. Pokiaľ však redaktori nekoncepovali heslové state, neuvádzajú sa ako autori.² Každý typ slovníka je iný a podiel redaktorov na nich môže byť rozličný.

Z. Babik na s. 230 uviedol: „Przedmiot badania nie ma jednoznacznie ustalonego określenia w onomastyce słowackiej, gdzie ścierały się ze sobą różne tradycje terminologiczne.“ S týmto tvrdením nemožno súhlasiť. Predmet bádania totiž už má v súčasnosti v slovenskej onomastike ustálené termíny (*terénny názov*, *anonymum*) a ich definíciu, ale v minulosti nemal, na čo poukazujeme práve v kapitole o toponomastickej terminológii. Podrobne sú v nej vysvetlené dôvody, prečo

¹ Porov. napr. monografiu M. Nábělkovej „Slovenčina a čeština v kontakte“ (2008), ktorej vedecká redaktorka je M. Kusá.

² Pozri napr. tiráže lexikografických prác ako napr. „Historický slovník slovenského jazyka“, „Slovník slovenských nářečí“, „Slovník současného slovenského jazyka“.

slovenskí onomastici³ neprijali termín *mikrotoponymum*. Zdá sa nám irelevantné pripomenutie, že slovo *chotár*, od ktorého je odvodený termín *chotárny názov*, je pravdepodobne prevzaté z maďarčiny. Predpoklad, že slovo *chotár* sa vysvetľuje ako prevzatie z maďarského *határ* (porov. Králik, 2015, s. 222), je síce správny a známy, ale v slovenskej lexike je toto slovo adaptované už niekoľko storočí (najstaršie doklady sú z 15. storočia, porov. „Historický slovník slovenského jazyka 1“, s. 474, ďalej HSSJ). Pojem *chotárny názov*⁴ sa preto chápe ako domáci slovenský termín. Z hľadiska recenzovania koncepcie lexikografického spracovania chotárnych, resp. celkovo terénnych názvov, keďže chotárne názvy sú podskupinou terénnych názvov, je však hovoriť o etymológii slova *chotár* redundantné, najmä ak sa neuvádza ani ako heslové slovo v slovníkovej časti publikácie. V prípade, že bude v niektorom ďalšom zväzku lexikograficky spracované, pôvod tohto slova sa neuvedie, pretože etymologický výklad východiskových motivujúcich apelatív terénnych názvov nie je cieľom tohto typu slovníka (bližšie napr. Šrámek, 1999).

Na s. 230 sa Z. Babik zmienil, že nič nie je známe o financovaní súpisnej akcie terénnych názvov, ktorá sa organizovala v rokoch 1965–1975 pod vedením M. Majtána. Je všeobecne známe, že v minulom režime nefungovalo financovanie výskumných projektov prostredníctvom grantových agentúr a všetky vedecké výskumy boli financované priamo štátom. Uvedenú súpisnú akciu sme mohli charakterizovať len do takej miery, koľko sa o nej v odbornej literatúre, predovšetkým v prácach V. Blánara a M. Majtána, napísalo.

Z. Babik na s. 232 v poznámke č. 9 uviedol podľa všetkého nedopatrením nesprávnu informáciu, že v zozname literatúry chýba publikácia R.N. Maľkovej (Maľko, 1974), ktorá podáva syntézu slovenskej a českej toponymickej lexiky označujúcej geografickú terminológiu. Táto monografia sa nachádza v zozname literatúry podľa skratiek (Valentová, 2018, s. 206) a pod skratkou ME sa cituje aj v tých výkladových častiach heslových statí, kde to je potrebné. Uvádza sa aj v digitálnom slovníku na on-line portáli „Lexika slovenských terénnych názvov“ (2018; v literatúre v rámci položky *O slovníku*).

V poznámke č. 8 na s. 231 Z. Babik uviedol: „Jednak jeszcze w połowie lipca 2020 r. pod adresem <https://lstn.juls.savba.sk/alpha/bet/> widniały jedynie hasła na A-. Fizyki elektroniczne (jak pokazana na s. 59 książki) nie były poprzez ten adres dostępne.“ Na s. 59 našej knižky je ukážka digitálnej karty (formulára) s údajmi, na základe ktorej počítačový program zostavuje prvé dve časti heslovej state a vypočítava štatistické údaje. Nikde v knihe nie je uvedené, že digitálne formuláre sa budú zverejňovať na internete v on-line slovníku. Digitálna databáza ako taká je k dispozícii iba riešiteľom projektu a pre interné potreby, ako sme uviedli v úvode (Valentová, 2018, s. 8). Slúži ako pracovný prostriedok, nie digitálny internetový výstup. Nie je zrejme, na základe čoho sa Z. Babik domnieval, že by uvedené formuláre mali byť dostupné v on-line verzii slovníka. Na s. 63 uvádzame, že jednotlivé slovníkové heslové state so zapracovanými redakčnými pripomienkami sa postupne zverejňujú na uvedenej internetovej stránke. Z toho jasne vyplýva, že ak nie sú heslové state začínajúce sa na písmeno B zverejnené, nebudú ešte upravené po redakciách alebo zredigované, príp. zrecenzované. Keďže ide o domáci projekt, financovať ho prostredníctvom grantovej agentúry VEGA, ktorá zastrešuje aj ostatné lexikografické projekty Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, je zatiaľ najvhodnejšou možnosťou. Podľa podmienok grantovej agentúry sa však môžu tieto projekty podať len na dobu riešenia maximálne 4 roky. Ak by sme brali ohľad na obavy, že pre etapovité financovanie bude projekt pozastavený, ako uviedol Z. Babik, nemusel by sa realizovať na pracovisku takmer žiaden lexikografický projekt zameraný na slovnú zásobu slovenského jazyka. Rovnakým spôsobom boli napríklad financované od roku 1991 aj jednotlivé zväzky HSSJ, na ktorom sa však začalo

³ Tu by sme chceli podotknúť, že tento termín neprijali napr. ani českí onomastici, hoci sa používa v iných jazykoch a onomastických školách, porov. napr. príspevok R. Šrámk (2014) o tejto problematike.

⁴ Tento termín prvýkrát použil P. Ratkoš (1946–1947) pôvodne na označenie názvov nesídlných geografických objektov. V súčasnosti sa používa vo význame „vlastné meno hospodársky formovaného a využívaného geografického objektu, napr. poľa, lúky, pasienka, vinice, lesa a pod.“

systematickejšie pracovať už od roku 1961 (bližšie Majtán, 2008), „Stručný etymologický slovník slovenčiny“ (Králik, 2015), „Slovník slovenských nářečí“ (ďalej SSN) a i.

Z. Babik na s. 231–232 vyjadruje pochybnosť o tom, že uvedené ilustračné príklady historickej apelatívnej lexiky v toponymii už v súčasnom jazyku nie sú známe. To, že niektoré z nich sa už analyzovali v odbornej literatúre alebo ich možno nájsť v SSN, nie je dôkazom toho, že sú funkčné v súčasnom jazyku, t. j. v dnešnej slovenčine. Boli známe v historickej lexike alebo niektoré sa ešte okrajovo používajú v určitých nárečových oblastiach, ale to, že sa nepoužívajú v súčasnej slovenčine, je možno dokumentovať napríklad ich absenciou v „Slovníku slovenského jazyka“ (1959–1968, ďalej SSJ) a „Slovníku súčasného slovenského jazyka“ (2006–2021, ďalej SSSJ, príp. v jeho používateľskej on-line verzii s názvom „Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny“).⁵ Táto Babikova poznámka zrejme vyplynula z rozdielneho chápania pojmu súčasný jazyk.

Z. Babik na s. 232 uviedol, že nechápe, prečo sa ojkonymum Čereňany vykladá ako derivát osobného mena a nie z apelatíva *čereň*. V HSSJ1 (1991, s. 206) sa síce použila historická podoba *Cherene* (1388) názvu obce Čereňany ako exemplifikácia k topografickému významu „vrchol, hrebeň vrchu; návršie“ apelatív *čereň*, *čerenec*, ak však ide o výklad ojkonyma z obyvateľského mena na *-any*, východiskom je istý druh osobného mena. Či je toto obyvateľské meno propriálne alebo apelatívneho pôvodu, je v slovníku, kde sa postupuje pri výklade názvu smerom k predchádzajúce-
mu stupňu (v tomto prípade pri výklade ojkonyma k obyvateľskému menu), irelevantné.⁶

Autor recenzie ďalej nesúhlasí s výkladom M. Majtána v ukážkovom hesle, že by *Brvište* malo súvis s pomenovaním obilia *bar*: „Wątpliwe także, by wspomniane na s. 55 *Brvište* wiązało się z nazwą zboża *bъrbъ (por. slow. *bъrbъ ~ *bъrbъ 'kladka; drag', ze słowackiego też fitonim *brva* 'Lavandula', SSN I 172 s.v.)“ (s. 232). Lenže M. Majtán v tomto hesle neuviedol názov *Brvište*, ale apelatívum *brište* s významom „miesto, na ktorom sa pestoval bar (*Setaria italica*)“. Porov. aj HSSJ1 (s. 156) apelatívum *brište* „miesto, kde bol zasiaty mohár“ s dokladom toponyma *Brištia v Jakubovanoch* (1792), pričom mohár je odborný botanický názov pre druh krmoviny pre dobytok, mohár taliansky (*Sataria italica*) (SSN2, s. 184); *bar* (*ber*) = obilnina z rodu mohár *Setaria* (HSSJ1, s. 111). Ak mal Z. Babik na mysli apelatíva *brovište* (príklad názvu *Brovišča*) a *brový* (adj. od *ber*, príklad názvu *Brová*), hláska *v* je v nich súčasťou prípony, nie slovného základu, porov. aj názvy *Hrabovište*, *Prachovište*, adj. *brový* s exemplifikáciou *kasse psenneg a browej* z Bytče z roku 1677 v HSSJ1 (s. 111). Bližšie názvy s derivátmi od pomenovania obilniny *bar* (*ber*, *bor*) v slovenskej, ale napr. i v poľskej toponymii charakterizoval M. Majtán v osobitnej štúdií (1979).

Z. Babik na s. 232 v súvislosti s názvom *Nad Lopatou* poukázal na možné topografické významy apelatíva *lopata* napr. v ruských dialektoch. Metaforické názvy, medzi ktorými je aj názov *Pod Lopatou*, navrhol M. Majtán štandardizovať s veľkým začiatočným písmenom na zasadnutí Názvoslovnéj komisie Úradu kartografie, geodézie a katastra SR z toho dôvodu, že okrem iných uvedených aj slovo *lopata* nie je apelatívum označujúce druh objektu, ale metaforické pomenovanie. Vzhľadom na jeho dlhoročné znalosti a štúdium slovenskej toponymie nie je dôvod jeho tvrdenie spochybňovať a určite vzhľadom na to, že prof. V. Šmilauer bol jeho vzorom a dobre poznal aj práce H. Borka, takýmto rozborom mal svoje tvrdenie podložené a použitie slova *lopata* v slovenskej toponymii zanalyzované. Ak by sa používal aj v slovenských terénnych názvoch ako špecifický geografický termín, určite by sa uviedol aj v „Dotazníku na výskum slovenskej geografickej apelatívnej terminológie“ (Majtán, 1977). Slovo *lopata* neuviedla ako geografický termín v českom a slovenskom jazyku ani R.N. Maľko (1974). V HSSJ2 (s. 230–231) sa uvádza len metaforický význam „predmet podobný lopate“ s príkladmi toponým *locum Lopata* (pri Bzovíku 1135), *Lopata Sew Brodi* (v Trenčianskej 1244). V kartotéke terénnych názvov sú síce názvy s týmto apelatívom, zväčša však ide o chotárne názvy, konkrétne názvy polí, ktoré sú buď na rovine alebo na svahu a majú tvar lopaty, takže ide o metaforické pomenovanie objektu podľa tvaru. Túto lexému neuviedol ani R. Krajčovič (2012) pri výkladoch toponymickej lexiky, hoci sa sústredil najmä na lexiku súvisiacu

⁵ Okrem apelatíva *prí*, ktoré však s najväčšou pravdepodobnosťou stojí na okraji slovnej zásoby.

⁶ Bližšie o vzniku názvu *Čereňany* pozri Valentová (2023, tam aj ďalšia literatúra).

s názvami obcí a miest. Niet preto dôvod v kapitole o písaní veľkých písmen v názvoch takýmto spôsobom, ako uviedol Z. Babik, analyzovať používanie slova *lopata* ako geografického termínu v iných slovanských jazykoch, keďže jeho charakter je v slovenskej toponymii spoľahlivo preukázaný. To, že určitá lexéma sa v niektorých iných slovanských jazykoch používa ako geografický termín, ešte neznamená, že sa v takom význame musela používať aj v slovenčine, resp. aj v ďalších iných slovanských jazykoch.

Z. Babik na s. 233 uviedol: „Ze Slowacji, z obszaru niespełna 50 tys. km kw., spodziewałbym się śladów nawet ponad stu realnych, (pra)słowiańskich wyrazów toponimicznych zakonserwowanych tutaj tylko w toponimii i może nawet większego niż na ziemiach polskich nasycenia nazewnictwa tą grupą etymonów w przeliczeniu na jednostkę powierzchni (czy również w stosunku do ogólnej liczby zebranych nazw, trudno obecnie wyrokować).“ Kniha M. Majtána „Z lexiky slovenskej toponymie“ (1996) ukázala výsledky predbežných sond do toponymického materiálu. Spracovanie a sprístupnenie celého toponymického materiálu ukáže, koľko praslovanských toponymických základov sa v nich nachádza, a buď potvrdí, alebo vyvráti Babikovo očakávanie. Treba si však uvedomiť, že cieľom našej publikácie nebolo vyčerpávajúco spracovať praslovanskú toponymickú lexiku, ale ukázať koncepciu lexikografického spracovania slovnnej zásoby slovenskej a do slovenčiny adaptovanej anojkonymie zo slovenského jazykového územia.

Prioritne ide o koncepciu digitálneho slovníka, preto sú jednotlivé štruktúrne typy aj v knižnej verzii označené číslami a značkami. Je síce pravda, že pri heslách začínajúcich sa na písmeno A by bolo možné vynechať opakujúce sa číslovanie 1 + 2, ako navrhol Z. Babik (s. 234), ale pri ďalších heslových statiach sa zlúčené heslá budú uvádzať už iba pri heslách do 6 dokladov. Z koncepčného hľadiska a z hľadiska prehľadnosti je preto vhodnejšie toto číslovanie ponechať. Značenie jednotlivých častí heslovej state je dôležité aj z dôvodu prepojenia s digitálnym „Slovníkom pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku“ (2014), pričom označovanie a štruktúra heslovej state oboch slovníkov vychádzajú zo „Slovníka pomístních jmen v Čechách“ (2014). Treba si tiež uvedomiť, že tieto slovníky budú mať širšie jazykovedné a celkovo spoločenské uplatnenie, nielen čisto onomastické, ako sme ukázali v kapitole č. 1.4., a preto nie každý čitateľ môže byť natoľko onomasticky, resp. jazykovedne erudovaný, aby si štruktúrnotypologickú klasifikáciu názvov dokázal urobiť sám. Z tohto dôvodu ju na rozdiel od Z. Babika nepokladáme za nadbytočnú. Navyše po spracovaní celého materiálu počítačový program vďaka uvedenému značeniu umožňuje napríklad urobiť štatistiku jednotlivých štruktúrnych typov, príp. ich porovnávať s moravskosliezskym materiálom.

Čo sa týka uvádzania zdroja, odkiaľ bol daný názov získaný, ktorý v knižnej verzii Z. Babikovi chýba, je možné zistiť ho v digitálnej verzii slovníka a v databáze, ako aj sám uviedol. Zdroj (prameň) sa neuvádza napríklad ani v knižných zväzkoch „Slovníka pomístních jmen v Čechách“, ktorého koncepcia sa pripravovala už od roku 1978, takže takáto tradícia pri lexikografickom spracovaní anojkonymie ani nebola. Väčšina názvov totiž pochádza z dotazníkov súpisných akcií. Najmä chotárne názvy nemajú staršie písomné podoby, väčšina z nich fungovala len v ústnej komunikácii a prvýkrát bola písomne zaznamenaná v súpisných akciách. V podstate by klasická tlačaná verzia ani nebola potrebná, ale vzhľadom na to, že digitálny on-line slovník, resp. databázu ako takú nie je možné v slovenských podmienkach vykázať ako grantový výstup (publikáciu), je potrebné vzhľadom na pridelené grantové finančné prostriedky publikovať aj klasickú tlačnú verziu aspoň s úspornou verziou heslových statí.

Podľa nás je dosť nepochopiteľné udivenie Z. Babika (s. 233–234), že nárečové znaky lišiace sa od štandardizovanej podoby názvu, resp. podoby upravenej do spisovnej slovenčiny, sa uvádzajú až na konci výkladovej časti. Moderné onomastické výskumy ukázali, že z onomastického hľadiska sú nárečové podoby v podstate irelevantné. Onomastikon by mal byť odrazom stavu znalostí o propriálnom systéme jazyka, ale všetky aspekty nemôžu v jednej heslovej stati nájsť rovnomerné explicitné vyjadrenie.⁷ Keďže slovník, ako sme už uviedli, má širšie využitie a tieto informácie

⁷ O onomastickej lexikografii a rozdielom medzi slovníkovým a kartografickým spracovaním priríi a apelatív (dialektizmov) bližšie v prácach R. Šrámka a J. Pleskalovej.

môžu byť užitočné pre dialektológov, rozhodli sme sa nárečové znaky v komunikačných variantoch názvov uvádzať aspoň v takom rozsahu, aký umožňuje vyexcerpovaný materiál. Na konci heslovej state však zvyčajne bývajú len vtedy, ak objekty nemajú synonymné názvy a nie je uvedený areálový výskyt heslového slova v terénnych názvoch. Na koncepciu slovníka je potrebné sa pozerať komplexne, nielen vzhľadom na špecifiká heslových statí so slovami začínajúcimi sa na písmeno A alebo len z pozície dialektológa či etymológa, ale predovšetkým z onomastického hľadiska vzhľadom na typ toponomastikonu a charakter anojkonymickej lexiky.

Pri názvoch, ktoré vznikli z osobných mien, sa z časových a kapacitných dôvodov tieto mená overujú len v databáze priezvisk s údajmi z roku 1995. Dané osobné meno sa však môže nachádzať v starších zoznamoch a historických prameňoch, preto sa osobné mená neoznačujú hviezdíčkou a ponechávame ich ako materiál pre samostatný antroponomastický výskum. Z. Babik navrhol zaviesť hviezdíčku aj pri zrekonštruovaných apelatívnych etymónoch. Jednotlivé názvy však nemuseli vzniknúť toponymizáciou nedoloženého odvodeného apelatíva, ale s najväčšou pravdepodobnosťou vznikli priamo deriváciou daným sufixom. Na špecifikum onymickej slovtvorby s kritikou uvádzania predpokladaného nedoloženého apelatíva označeného hviezdíčkou upozorňovala napr. J. Pleskalová (2007, s. 38): „Nejsem přesvědčena o tom, že u každého jména, které ma stejnou slovtvornou strukturu jako apelativum nebo adjektivum (*Akátník, Akátovna, Akátský* atd.), musíme předpokládat, že vzniklo ze stejně znějícího apelativa nebo adjektiva, a v případě, že příslušná slova ve slovní zásobě češtiny doložena nejsou, z anoikonym taková apelativa nebo adjektiva vyvozovat (**akátník, *akátovna, *akátský*...). Tento postup v sobě skrývá vážné nebezpečí. Budeme-li u každého anoikonyma se substantivním či adjektivním základem důsledně předpokládat, že vzniklo ze stejně znějícího apelativa či adjektiva, tedy i v případech, že v češtině jinak doloženo není, můžeme těmto předpokládanými (nedoloženými!) útvary vážně zkeslit obraz starší slovní zásoby. Domnívám se, že výše uvedená anoikonyma (*akátník* apod.) lze docela dobře vyložit bez onoho hypotetického mezistupně: byla odvozena z příslušných základů v rámci anoikonymických derivačních typů, jež sa vyvinuly na pozadí obdobných slovtvorných typů apelatívnych (*chřestovna* „místo, kde se pěstuje chřest“ — *Akátovna* „vlastní jméno místa, kde rostou akáty“). Jak slovtvorné typy v rámci jmen míst, příp. jmen hromadných, tak na jejich pozadí zformované slovtvorné typy derivační jsou dodnes produktivní, což znamená, že v jejich rámci se mohou podle potřeby tvořit stejně motivované formace dodnes, a to jak apelativa, tak anoikonyma (bez onoho apelatívneho mezistupně).“ Porov. aj ďalšie argumenty (Pleskalová, 2007). Názor, že vznik propria nie je viazaný na existenciu nejakého homonymného apelatíva, zastáva napr. aj R. Šrámek (1999, s. 96).

Z. Babik na s. 236 uviedol, že medzi heslami začínajúcimi sa na písmeno A by bolo možné uvažovať v určitých prípadoch o protetickom A-, ale nepodáva sa ich úplná etymologicky zmysluplná štruktúra. Pri príkladoch, ktoré uviedol, však ide zväčša o nejasné a azda aj skomolené názvy s nízkou frekvenciou, napr. *Andalud* a *Ondalud* sú variantné názvy jedného objektu, názvom *Arkaper* sa pomenúva len jeden objekt (les), názov *Artabina* majú dva objekty v jednej obci a pod. Ide najmä o názvy cudzieho pôvodu (maďarské, nemecké), ktoré sa rôzne adaptovali do slovenčiny. Pôvodný návrh koncepcie v podstate ani nepočítal s tým, že tieto typy názvov sa budú uvádzať v slovníku. Autorky pripravovaného slovníka nie sú etymologičky a ani z časových dôvodov by sa nemohli podrobnejšie zaoberať takýmito okazionálnymi názvami. Etymologické výklady východiskových apelatív ani nie sú cieľom syntetizujúceho spracovania anojkonymickej lexiky. Etymologizujúci pohľad na vlastné mená je prístup zúžený na jednu stránku proprií (na ich genetické zakotvenie v danom jazyku), ale tiež neschopný postihnúť onymiu ako systémovo usporiadaný celok (Šrámek, 1999, s. 127, tam aj ďalšia literatúra). Napriek tomu sme sa rozhodli uvádzať aj takého zriedkavé, etymologicky nejednoznačné názvy, pretože predpokladáme, že by mohlo ísť o užitočné doklady práve pre etymológov alebo by ich mohli motivovať k dopĺňujúcim alebo paralelným výkladom, ako napríklad motivovali aj Z. Babika.

Z. Babik na s. 236 v poznámke č. 21 upozorňuje na niekoľko preklepov, ktoré sa v našej práci vyskytli, a technických nedostatkov, ktoré vznikli pri príprave textu do tlače. Takéto nedostatky sa vyskytujú v každej publikácii, to však neopravňuje recenzenta tvrdiť, že neprešla starostlivou korektúrou. Aj pri dôkladnom čítaní sa určité chyby prehliadnu, a keď sa na ne príde až po vytlačení,

zvyčajne sa erráta voľne vkladajú do publikácie. Keďže v čase vyjdenia recenzie bola kniha takmer vypredaná, hoci niektoré z chýb sme si všimli skôr, erráta už nemalo zmysel robiť, preto sme uvedených niekoľko preklepov opravili v druhom vydaní. Nie je však zvykom na preklepy upozorňovať v recenzii. Napokon podobných chýb sa dopustil aj autor recenzie, napr. v slove *hydronymia* v názve štúdie M. Majtána „Slovenská hydronymia...“ v uvedenej poznámke pod čiarou. Slovo *hydronymia* sa pritom v slovenčine píše s krátkym *y* a Babikova chyba nemá oporu ani v jeho rodnej poľštine, ktorá kvantitu nemá, a teda neoznačuje ju (poľ. *hydronimia*), ani v ďalších jazykoch. Navyše v zozname literatúry Babikovej recenzie (s. 238) je preklep aj v názve samotnej recenzovanej práce, v slovenskej i anglickej verzii časť názvu v zátvorke je s malým začiatočným písmenom, hoci má byť s veľkým začiatočným písmenom.

Ďalej Z. Babik na s. 237 uviedol: „Mam tež zastrzeżenia do podawanej w hasłach interpretacji etymologicznej niektórych antropimów. *András* i *Andrejaš* raczej nie powstały na drodze sufiksacji form *Andro*, *Andrej* słowackimi formantami hipokorystycznymi, lecz zapewne stanowią materialne zapożyczenia łac. *Andreas* (pierwsze najpewniej przez pośrednictwo węgierskiego standardowego *András* ‘Andrzej’).“ V prvom rade by sme chceli opakovane podotknúť, že nejde o etymologické, ale onomastické výklady. V našej knihe sme tieto osobné mená vyložili z domáckej podoby *András* rodného (krstného) mena *Andrej*, ktorá je na Slovensku bežná popri hypokoristikách *Andro*, *Ander*, *Andriš*, *Anduš*, *Ondro*, *Ondrás*, *Ondriš*, *Oňo* (porov. Majtán & Považaj, 1998, s. 47, 330), nie tak, ako uviedol Z. Babik. Pri priezviskách, ktoré vznikli z rodných mien, však tento i ďalšie sufixy nemusia mať hypokoristickú funkciu ako pri rodných menách, ale poukazujú na príbuzenský vzťah k otcovi. Pri výklade slovenských osobných mien je treba brať do úvahy tak najnovšie poznatky a výskumy onymickej slovtvorby (povedané slovami prof. R. Šrámka názvotvorby⁸), ktoré súvisia s teoretickými východiskami V. Blanára a R. Šrámka, ako aj výsledky dlhoročného štúdia vzniku a vývinu slovenskej antroponymickej sústavy v historických písomných prameňoch a matrikách M. Majtána. Prípona *-áš/-aš* sa používa pri tvorení slovenských, ale aj českých osobných mien (porov. Blanár, 1961, s. 146). „Domáce podoby mien a z nich prímenná a priezviská, ktoré pôvodne mohli vyjadrovať aj synovský vzťah, sa v slovenských nárečiach tvorili aj mnohými ďalšími príponami. Z neutrálnych základných slovenských aj inojazyčných podôb mien, zo skrátených a domáckych podôb mien sa priezviská tvorili najmä príponami *-o*, *-ko*, *-čo*, *-co*, *-ec*, *-ik*, *-čik*, *-ák/-iak*, *-ek*, *-ček/-čok/-eček*, *-ač/-áč/-iač*, *-ič*, *-aj*, *-ej*, *-al*, *-an*, *-añ*, *-ian/-iaň*, *-eň*, *-on/-oň*, *-ún/-uň*, *-as*, *-es*, *-is*, *-us*, *-áš*, *-eš*, *-iš*, *-oš*, *-uš*, *-at*, *-át*, *-ot*, *-út*, *-och*, *-uch/-úch*, *-or*, *-úr*... Príponou *-áš* sa tvorili priezviská *András*, *Matiáš*, *Danáš*, *Juráš*, *Kubaš*, *Mikláš*, *Mitáš*, *Ondriáš*, *Petráš*, *Vojtáš*“ (Majtán, 2014, s. 23, 26). V českej antroponymii vznikli z hypokoristik (skrátených podôb) príponou *-aš* priezviská ako *Balaš*, *Galaš*, *Hadaš*, *Mataš*, *Ondraš* a i. (Beneš, 1962, s. 67) alebo *Hostaš* (Moldanová, 2015, s. 13). To, či podoba osobného mena *András* vznikla zo skrátenej hypokoristickej podoby tohto mena príponou *-áš*, resp. touto príponou vzniklo z nej prímeno, neskôr priezvisko, ktoré mohlo pri svojom vzniku vyjadrovať aj príbuzenský vzťah k otcovi, alebo vznikla z maďarskej podoby *András* (z lat. *Andreas*), ako uviedol Z. Babik, je z hľadiska jeho fungovania v komunikácii ako domáckej podoby rodného mena alebo priezviska (i ako súčasť terénneho názvu) irelevantné.

Z. Babik na s. 236 ďalej uviedol: „Podobnie *Antoni* (s. 162) nie stanowi słowackiego derywatu podstawowego *Anton*, lecz niezależną adaptację łac. *Antonius*; odcięcie końcówki *-us* zaowocowało usamodzielnieniem *-i*, potraktowanego jako rodzima końcówka przymiotnikowa.“ V slovenskej onomastike sa koncové *-i* (*-y*) v prímenných a priezviskách vzniknutých z rodných (krstných) mien chápe ako koncovka latinského genitívu, porov. M. Majtán (2014, s. 29): „Priezviská synovského modelu, ktoré vznikli z genitívu otcovho mena, sú napr. *Adami*, *Adamy* (písanie *-i* alebo *-y* nie je rozhodujúce, *-y* sa písalo aj namiesto latinského zakončenia *-ii*), *Alberti*, *Alexy*, *Ambrózy*, *Antoni*, *Augustini*, *Blazii*...“ Porov. napr. doklad zo 14. stor.: *Johannes filius Petri filii Omodei* (1305, Ján, syn Petra, syna Omodejovho); z latinských genitívnych podôb vznikali priezviská z prímien otcov, ktoré mohli mať aj inú motiváciu (nielen z rodných mien), napr. *Martin*, syn (Mikuláša) Poláka: 1457 *Martinus*

⁸ Porov. napr. Šrámek, 2018.

filius Poloni, 1469 *Martinus Poloni* (ďalšie príklady pozri napr. Majtán, 1994). Keďže spôsob vzniku priezvisk z latinského genitívu je v slovenskej onomastickej obci všeobecne známy,⁹ z úsporných dôvodov sa v heslovej stati bližšie nešpecifikuje.

Pri výklade vlastných mien je potrebné prihliadať na ich špecifiká. Ako uviedol R. Šrámek (2010, s. 22), nedostatočný zreteľ na propriálne pomenovací akt vedie k etymologickému chápaniu výkladu základu a formálnych prostriedkov vlastného mena a k slovotvornej interpretácii, oproti tomu odкрытие relevantných javov pre propriálne pomenovací akt je cieľom názvotvornej interpretácie. Na tento cieľ neslúži iba prostá rekonštrukcia mena (to by bol pohľad etymologický), ale metodológia onomastického rekurzu, ktorá je aj hlavným teoretickým princípom výkladu terénnych názvov (Šrámek, 1999, s. 96–97; 2010, s. 22; 2016a).

V záverečnom hodnotení Z. Babik na s. 237 napísal: „Opracowanie anojkonimii ‚suchej‘ wchodzi właśnie w fazę realizacji, brak natomiast anojkonimii historycznej, sprzed XIX w. W książce ta kategoria chyba nie jest w ogóle wspomniana, brak także informacji o planach objęcia jej systematycznymi badaniami.“ Už V. Šmilauer na V. medzinárodnom kongrese slavistov v Sofii uviedol, že terénne názvy nemajú staré doklady (Šmilauer, 1963; porov. aj Majtán, 1975). Terénnymi názvami myslel, samozrejme, „suchú“ anojkonymiu, predovšetkým chotárne názvy. Najmä chotárne názvy sú mladé, na čo sme upozornili (Valentová, 2018, s. 25), a zachovali sa zväčša len v ústnom podaní. Väčšina názvov, ktoré sa nevyexcerpovali z máp, bola prvýkrát písomne zachytená až súpisnými akciami v 19. a 20. storočí. Z historických písomných prameňov HSSJ síce bola osobitne vyexcerpovaná historická toponymia, ktorá sa nachádza v samostatnej kartotéke Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, v v. i., obsahuje však najmä ojkonymiu. Materiál z nej sa použil ako exemplifikácie predovšetkým v tých prípadoch, ak apelatívne heslové slovo bolo doložené iba toponymom alebo išlo o najstarší doklad pre apelatívnu lexiku (bližšie HSSJ1, s. 21–22). Aj prostredníctvom HSSJ sa využíva v anojkonymickom slovníku vo výkladových častiach hesiel. Tento historický toponymický materiál by si však zaslúžil osobitnú pozornosť a samostatné spracovanie. Až potom ho bude možné konfrontovať so súčasným toponymickým materiálom, ktorý sa nachádza v anojkonymickom slovníku. Náš slovník je primárne založený na relatívne synchronnom anojkonymickom materiáli z 2. polovice 20. stor. a rovnako sú koncipované i anojkonymické slovníky z územia bývalého Československa, t. j. český a moravskosliezsky.

Z. Babik na s. 237 ďalej uviedol, že chýba monografia alebo práca o pôvode a vývine slovenských ojkonym. Možno povedať, že túto chýbajúcu prácu aspoň čiastočne nahrádzajú práce R. Krajčoviča (2007–2015, 2015), trojzväzková monografia Š. Ondruša (2000–2004) a staršia publikácia autorov I. Lutterera, M. Majtána a R. Šrámk (1982). Pôvod názvov aj slovenských obcí možno tiež nájsť v etymologickom dvojzväzkovom slovníku L. Kissa (1997). Nemožno opomenúť zo starších prác významné diela J. Stanislava (1947/2008, 1948/1999, 1948/2004).¹⁰ Tieto publikácie sú uvedené aj v literatúre on-line verzie slovníka a tie, ktoré sa použili v jednotlivých heslových staciach alebo v texte o koncepcii, sa nachádzajú aj v našej publikácii (s osobitnými skratkami). Hoci zatiaľ chýba klasický ojkonomastikon, v ktorom by bola spracovaná celá slovenská ojkonymia s historickými dokladmi a etymologickými výkladmi, formulácia Z. Babika „Paradoksalnie, najbardziej zawiśle były losy opracowania ojkonimii — wciąż brakuje nowoczesnej monografii prezentującej zarówno materiał wraz z dokumentacją historyczną, jak i naukowego opracowania genezy i ewolucji tych nazw.“ je prinajmenšom skresľujúca.

Na záver chceme ešte upozorniť na chybu v anglickom resumé recenzie Z. Babika — v zozname kľúčových slov v angličtine a v prekladoch názvov citovanej literatúry do angličtiny sa termín *terénny názov* nesprávne preložil ako *terrain name*. Takýto anglický onomastický termín neexistuje. Slovenský internacionálny termín *anojkonymum* a domáci termín *terénny názov* sa do angličtiny

⁹ Rovnako sa vykladá aj v českej antroponomastike (porov. napr. Moldanová, 2015, s. 27, heslo *Adam*, výklad priezviska *Adamy*).

¹⁰ Ďalšie práce pozri v štúdiu J. Hladkého a A. Závodného (2022).

prekladá ako *anoikonym* (príp. aj *microtoponym*) alebo domácim anglickým termínom *minor name*,¹¹ príp. *minor place name / minor place-name*.

Recenzia Z. Babika priniesla pre autorku publikácie i ďalších riešiteľov projektu zaujímavé postrehy a odporúčania z pozície etymológa, hoci etymologické výklady neboli cieľom tohto typu syntetického lexikografického spracovania anoikonymickej lexiky a uvedené etymologické výklady sú zväčša všeobecne známe. Čisto etymologicky chápané výklady jednotlivých vlastných mien, resp. východiskových apelatív a proprií bez prihliadnutia na špecifiká propriálnej sféry jazyka sú však už v súčasnej onomastike prekonané a degradujú onomastiku iba na pomocnú disciplínu etymológie (porov. Šrámek, 2016a). Pri výklade propriálnej lexiky sa vo všeobecnosti prihliada na onymický význam vlastných mien, propriálnu sémantiku, systematický pohľad na vznik a fungovanie daného druhu onymie a celkovú analýzu propriálnych typov v zovšeobecnej podobe pomenovacích modelov (Šrámek, 1999, s. 76–78, porov. aj Šrámek, 2016a, 2016b). Naznačené teoretické východiská, z ktorých vychádza aj koncepcia nášho lexikografického spracovania lexiky slovenskej anoikonymie, sú v onomastickej literatúre dostatočne prepracované. Chyby a nepresnosti v recenzii Z. Babika sme sa snažili opraviť a vysvetliť. Veríme, že sa nám podarilo odstrániť možné nedorozumenia.

LITERATÚRA

- Babik, Z. (2020). Nowy etap badań nad toponimią słowacką (uwagi po lekturze książki Iwety Valentovej „Lexika slovenských terénnych názvov (Koncepcia lexikografického spracovania)“) [A new phase in the investigation of Slovak toponyms (reading Iveta Valentová's book "The lexis of Slovak anoikonyms (Conception of lexicographical processing)"]]. *Onomastica*, 64, 229–238. <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.64.17>
- Beneš, J. (1962). *O českých příjmeních* [On Czech surnames]. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Blanár, V. (1961). Osobné mená v počtových knihách zemianskeho banského súdu na Boci z r. 1588–1602 [Personal names in the number books of the Yeoman Mining Court in Boca from 1588–1602]. *Jazykovedný časopis*, 12(2), 140–149.
- Hladký, J., Závodný, A. (2022). The research into Slovak toponyms (oikonymy, anoikonymy). *Onoma*, 57, 105–117. <https://doi.org/10.34158/ONOMA.57/2022/7>
- HSSJ1 = Majtán, M. (Ed.). (1991). *Historický slovník slovenského jazyka* [Historical dictionary of the Slovak language] (1. zv.). Bratislava: Veda.
- HSSJ2 = Majtán, M. (Ed.). (1992). *Historický slovník slovenského jazyka* [Historical dictionary of the Slovak language] (2. zv.). Bratislava: Veda.
- ICOS Terminology Group. (b.d.). List of Key Onomastic Terms. International Council of Onomastic Sciences. <https://icosweb.net/publications/onomastic-terminology/> (cit. 15.02.2024)
- Kiss, L. (1997). *Földrajzi nevek etimológiai szótára* [Etymological dictionary of geographical names] (zv. 1–2). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Krajčovič, R. (2007–2015). Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest [From the lexis of medieval Slovak with explanations of names of villages and towns]. *Kultúra slova*, 44(5), 41–49.
- Krajčovič, R. (2005). *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest* [Living chronicles of Slovak history hidden in names of villages and towns]. Bratislava: Literárne informačné centrum.

¹¹ Porov. onomastickú terminológiu štandardizovanú terminologickou skupinou ICOS (ICOS Terminology Group, b.d.).

- Králik, E. (2015). *Stručný etymologický slovník slovenčiny* [Concise etymological dictionary of the Slovak language]. Bratislava: Veda.
- Lexika slovenských terénnych názvov.* (2018). Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV. <https://lstn.juls.savba.sk>
- Lutterer, I., Majtán, M., & Šrámek, R. (1982). *Zeměpisná jména Československa* [Geographical names of Czechoslovakia]. Praha: Mladá fronta.
- Majtán, M. (1975). Terénne názvy a Slovanský onomastický atlas [Minor place-names and Slavic onomastic atlas]. *Jazykovedný časopis*, 26(1), 31–35.
- Majtán, M. (1977). *Dotazník na výskum slovenskej geografickej apelatívnej terminológie* [Questionnaire for research on Slovak geographical appellative terminology]. Prešov: Pedagogická fakulta Univerzity P.J. Šafárika.
- Majtán, M. (1979). Názvy typu Brište, Brisko [Names of the type Brište, Brisko]. *Slavica Slovaca*, 14(3), 296–301.
- Majtán, M. (1994). Vývin priezvisk na Slovensku [Development of surnames in Slovakia]. *Slovenská reč*, 59(1), 30–37.
- Majtán, M. (1996). *Z lexiky slovenskej toponymie* [From the lexis of Slovak toponymy]. Bratislava: Veda.
- Majtán, M. (2008). Genéza Historického slovníka slovenského jazyka z pohľadu jeho tvorcov [The genesis of the Historical dictionary of the Slovak language from the point of view of its creators]. *Jazykovedný časopis*, 59(1–2), 51–54.
- Majtán, M. (2014). *Naše priezviská* [Our surnames]. Bratislava: Veda.
- Majtán, M., Považaj, M. (1998). *Vyberte si meno pre svoje dieťa* [Choose a name for your child]. Bratislava: Art Area.
- Maľko, R.N. (1974). *Geografická terminológia češského i slovenského jazyka (na obseľavánskom fone)* [Geographical terminology of the Czech and Slovak languages (against the background of Slavic)]. Minsk: Nauka i tehnika.
- Moldanová, D. (2015). *Naše priezviská* [Our surnames]. Praha: Agentura Pankrác.
- Nábělková, M. (2008). *Slovenčina a čeština v kontakte* [Slovak and Czech in contacts]. Bratislava: Veda.
- OGSS = Sokolová, M., & Jarošová, A. (Eds.) (2016). *Ortograficko-gramatický slovník slovenčiny. A – Ž.* (online používateľská verzia Slovníka súčasného slovenského jazyka) [Orthographic-grammatical dictionary of Slovak language (online user version of the Dictionary of the contemporary Slovak language: A–Ž)]. <https://www.juls.savba.sk/ogs.html>
- Ondruš, Š. (2000–2004). *Odtajnené trezory slov* [Declassified vaults of words] (zv. 1–3). Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- Pleskalová, J. (2007). První svazek Slovníku pomístních jmen [The first volume of the Dictionary of minor place-names]. *Naše řeč*, 90(1), 37–40.
- Ratkoš, P. (1946–1947). Toponymia Liptova do konca XIII. storočia [The toponymy of Liptov until the end of the 13th century]. *Jazykovedný sborník Matice slovenskej*, 1–2, 200–219.
- Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku.* (2014). Ústav pro jazyk český AV ČR. <http://spjms.ujc.cas.cz>
- Slovník pomístních jmen v Čechách.* (2014). Ústav pro jazyk český AV ČR. <https://spje.ujc.cas.cz/>
- SSN = Ripka, I., Ferenčíková, A. (red.). (1995–2021). *Slovník slovenských nářečí* [Dictionary of Slovak dialects] (zv. 1–3). Bratislava: Veda.
- SSJ = Peciar, Š. (red.). (1959–1968). *Slovník slovenského jazyka* [Dictionary of Slovak language] (zv. 1–6). Bratislava: Veda.
- SSSJ = Buzássyová, K., & Jarošová, A. (Eds.). (2006–2021). *Slovník súčasného slovenského jazyka* [Dictionary of contemporary Slovak language] (zv. 1–4). Bratislava: Veda.
- Stanislav, J. (1999). *Slovenský juh v stredoveku* [Slovak south in middle ages] (zv. 1). Bratislava: Národné literárne centrum. (Pôvodné dielo publikované v roku 1948).

- Stanislav, J. (2004). *Slovenský juh v stredoveku* [Slovak south in middle ages] (zv. 2). Martin: Matica slovenská. (Pôvodné dielo publikované v roku 1948).
- Stanislav, J. (2008). *Odkryté mená slovenských miest a dedín* [Revealed names of Slovak towns and villages]. Martin: Matica slovenská. (Pôvodné dielo publikované v roku 1947).
- Šmilauer, V. (1963). Slovenský onomastický atlas a onomastická príručka [Slovak onomastic atlas and onomastic reference book]. In: B. Havránek (Ed.), *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii* (s. 145–150). Praha: Nakladatelství ČSAV.
- Šrámek, R. (1999). *Úvod do obecné onomastiky* [Introduction to general onomastics]. Brno: Masarykova univerzita.
- Šrámek, R. (2010). Soupis pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku, jejich druhové znaky, příprava a koncepce lexikografického zpracování (v letech 1964–1993) [Collection of Moravian and Silesian anoikonyms/minor place names, characteristics of anoikonymic categories, preparation and concept of lexicographic processing (in the years 1964–1993)]. *Acta onomastica*, 51(1), 10–47.
- Šrámek, R. (2014). Aspekty „mikro“ a „makro“ jako interpretační a klasifikační problém v onomastice [The “micro“ or “macro“ aspects as the interpretation and classification challenge in onomastics]. In: A. Gałkowski & R. Gliwa (Eds.), *Mikrotoponimia i makrotoponimia* (s. 17–24). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Šrámek, R. (2016a). K hranici mezi onomastikou a etymologií [On the boundary between onomastics and etymology]. In: J. Dvořák & P. Malčík (Eds.), *Labyrintem vlastních jmen a nářečí* (s. 123–126). Brno: Host.
- Šrámek, R. (2016b). Etymon, pojmenovací motiv a význam vlastních jmen [Etymon, naming motive and meaning of proper names]. In: J. Dvořák & P. Malčík (Eds.), *Labyrintem vlastních jmen a nářečí* (s. 127–136). Brno: Host.
- Šrámek, R. (2018). Slovo tvorba a názvo tvorba [Formation of common names and proper names]. In: U. Bijak, H. Górný, M. Magda-Czekaj (Eds.), *Onomastyka — neohumanistyka — nauki społeczne* (s. 487–495). Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Valentová, I. (2023). O vzniku názvu obce Čereňany [The origin of the village name Čereňany]. *Kultúra slova*, 57(4), 211–217.